

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ВІННІКОВА ОЛЬГА СЕРГІЇВНА

УДК [336.225.6:621.311](043.3)

**ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РАЦІОНАЛЬНОГО СПОЖИВАННЯ
ЕНЕРГОРЕСУРСІВ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Іванов Юрій Борисович,
Харківський національний економічний університет,
завідувач кафедри оподаткування.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Соколовська Алла Михайлівна,
Науково-дослідний фінансовий інститут
ДННУ «Академія фінансового управління»,
заступник директора;

кандидат економічних наук, доцент
Серебрянський Дмитро Миколайович,
Науково-дослідний інститут фінансового права
Національного університету ДПС України,
директор.

Захист відбудеться «27» червня 2013 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради, шифр К 64.055.02, у Харківському національному економічному університеті за адресою: 61166, м. Харків, пров. Інженерний, 1-а.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного економічного університету за адресою: 61166, м. Харків, пров. Інженерний, 1-а.

Автореферат розісланий «25» травня 2013 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. В. Мартиненко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Необхідність раціоналізації споживання енергоресурсів пов'язана з суттєвим вичерпанням природних ресурсів та забрудненням навколишнього середовища. Для України важливість зменшення споживання традиційних енергетичних ресурсів обумовлена тим, що енергоємність ВВП в Україні в 2011 році була у 2-5 разів вище, ніж в розвинених країнах, і є однією з найбільших у світі. Така ситуація негативно позначається на конкурентоспроможності продукції (як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках), а отже – на фінансовому результаті діяльності вітчизняних підприємств. При цьому Україна займає одне з перших місць в світі за обсягом імпорту природного газу, який здійснюється в основному з території однієї країни (Росії), що загрожує національній безпеці та негативно впливає на платіжний баланс країни. Тому актуальними є дослідження економічних механізмів стимулювання раціонального енергоспоживання, серед яких одним з найбільш дієвих може бути податкове регулювання.

Дослідженням проблем податкового регулювання займалися Бьюкенен Дж. М., Вишневський В. П., Єськов О. Л., Єфименко Т. І., Жарко Р. П., Іванов Ю. Б., Каламбет С. В., Калінеску Т. В., Крисоватий А. І., Лайко П. А., Масгрейв Р. А., Майбуров І. А., Міщенко С. Г., Пігу А. С., Самуельсон П. Е., Серебрянський Д. М., Соколовська А. М., Тарангул Л. Л., Юткіна Т. Ф. та ін. Теоретичні і практичні дослідження в області державного регулювання раціонального споживання енергетичних ресурсів висвітлювалися в роботах Амоші О. І., Аптекаря С. С., Джевонса У. С., Жовтнянського В. А., Куліка М. М., Микитенко В. В., Сандерса Х. Д., Сотник І. М., Суходолі О. М., Хассетта К. А. та ін. При всій цінності й актуальності проведених досліджень зберігається необхідність обґрунтування та розробки теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо удосконалення податкового регулювання раціонального енергоспоживання, оскільки в сучасних умовах відсутня згода в поглядах фахівців щодо напрямів, інструментів та критеріїв оцінки такого регулювання. Наявність цих проблем та висока соціально-економічна значущість раціоналізації споживання енергоресурсів обумовили вибір теми й актуальність дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано згідно з планами наукових досліджень Харківського національного економічного університету (ХНЕУ) та Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку (НДЦ ІПР) НАН України. За темою наукового дослідження ХНЕУ «Теоретичні основи ефективного використання регулюючої функції податків» (номер державної реєстрації 0106U004294) здобувачем розроблено інструментарій податкового регулювання енергозбереження та принципи застосування податкових пільг, що представлено у підрозділах «Механізми податкової підтримки енергозбереження» та «Рекомендації щодо законодавчого врегулювання принципів застосування та механізму використання податкових пільг». За темою наукового дослідження ХНЕУ «Соціальні аспекти податкової політики» (номер державної реєстрації 0109U008007) здобувачем обґрунтовано вплив раціональності споживання енергетичних ресурсів на якість життя населення, визначено послідовність здійснення податкового регулювання (підрозділи «Взаємозв'язок соціальної політики та

податкового стимулювання раціонального використання енергоресурсів» та «Послідовність здійснення податкового регулювання раціонального споживання енергоресурсів»). За темою наукового дослідження НДЦ ІПР НАН України «Механізм ефективного використання енергетичних ресурсів промисловості регіонів» (номер державної реєстрації 0109U007957) здобувачем зроблено аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду державного податкового регулювання ефективного споживання енергетичних ресурсів, що відображено в підрозділі «Механізм ефективного використання енергетичних ресурсів в регіональних промислових комплексах».

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування та розроблення теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо удосконалення податкового регулювання раціонального споживання енергоресурсів у контексті поліпшення платіжного балансу України та збільшення фінансового результату діяльності вітчизняних підприємств.

Реалізація мети дослідження передбачає постановку та вирішення таких задач:

встановити взаємозв'язок складових предметного поля податкового регулювання раціонального енергоспоживання та проаналізувати світовий і вітчизняний досвід у цій сфері;

здійснити теоретичне обґрунтування та класифікацію принципів застосування інструментів податкового регулювання;

розробити методичний підхід до комплексного оцінювання інструментів податкового регулювання та визначити фактори ефективності такого регулювання;

виявити регіональні особливості податкового регулювання раціонального споживання енергетичних ресурсів та розробити варіанти податкової політики для окремих груп областей;

визначити послідовність здійснення податкового регулювання раціонального споживання енергоресурсів;

обґрунтувати і розробити напрями податкового регулювання раціонального енергоспоживання, одночасне стимулювання яких дозволить отримати додатковий ефект, та альтернативні інструменти податкового регулювання енергорациональності для кожного з напрямів;

змоделювати сценарії впливу податкових інструментів на споживання енергоресурсів та податкові надходження і сформулювати систему інструментів податкового регулювання раціонального енергоспоживання.

Об'єктом дослідження є процес регулювання раціонального споживання енергоресурсів засобами податкової політики.

Предметом дослідження є теоретичне та методичне забезпечення податкового регулювання раціонального споживання енергетичних ресурсів.

Методи дослідження. Методичну основу роботи становлять загальнонаукові і спеціальні методи досліджень, а саме: *методи аналізу й синтезу* – з метою дослідження сучасного стану споживання енергоресурсів та обґрунтування необхідності податкового регулювання раціонального енергоспоживання; *систематизації та класифікації* – для виділення принципів застосування інструментів податкового регулювання та факторів ефективності податкового регулювання раціонального енергоспоживання; *метод формалізації* – для визначення критеріїв оцінки інструментів податкового регулювання; *кластерний та дискримінантний*

аналіз – для групування областей України з метою врахування регіональних особливостей податкового регулювання раціонального енергоспоживання; *метод експертного оцінювання* – з метою оцінки інструментів податкового регулювання раціонального споживання енергоресурсів; *таксономічний аналіз* – для формування інтегральних показників привабливості інструментів податкового регулювання; *метод імітаційного моделювання* – для аналізу результатів впливу інструментів податкового регулювання на раціоналізацію споживання енергоресурсів та розмір податкових надходжень; *абстрагування* – при відборі змінних, що були включені до імітаційних моделей; *метод сценаріїв* – для виділення набору окремих варіантів розвитку подій в результаті застосування інструментів податкового регулювання.

Інформаційною основою написання дисертації стали законодавчі та нормативні документи з питань оподаткування, дані Державного комітету статистики України, Державної податкової служби України, Міністерства фінансів України, Міжнародних організацій.

Наукова новизна одержаних результатів. Основними науковими результатами є теоретичні і методичні положення податкового регулювання раціонального споживання енергетичних ресурсів, що полягають у такому:

удосконалено:

перелік напрямів податкового регулювання раціонального споживання енергоресурсів, який передбачає стимулювання: раціонального енергоспоживання (окремо фізичними особами та суб'єктами господарювання); виробництва товарів та послуг, застосування яких дозволить раціоналізувати споживання енергоресурсів; виробництва енергетичних ресурсів з відновлюваних джерел; науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) у сфері раціоналізації енергоспоживання. На відміну від існуючих, такий перелік враховує необхідність регулювання як пропозиції енергорациональних товарів, так і попиту на них. Одночасне стимулювання зазначених напрямів дозволить отримати ефект, що буде більшим за суму ефектів від реалізації окремих напрямів податкового регулювання;

склад та зміст системи інструментів податкового регулювання раціонального споживання енергоресурсів, яка, на відміну від існуючих, містить інструменти окремо за кожним із запропонованих напрямів податкового регулювання раціонального енергоспоживання, що сприятиме поліпшенню платіжного балансу України, підвищенню фінансового результату діяльності підприємств та зменшенню витрат на надання субсидій населенню на сплату житлово-комунальних послуг;

методичний підхід до комплексного оцінювання інструментів податкового регулювання раціонального споживання енергетичних ресурсів, який відрізняється від існуючих тим, що ґрунтується на п'яти критеріях: бюджетна ефективність; фінансова ефективність для платника податків; ступінь впливу на досягнення необхідного ефекту; ризик виникнення негативних соціальних, економічних й екологічних наслідків; швидкість досягнення очікуваного ефекту. Такий підхід дозволить комплексно оцінити альтернативні інструменти податкового регулювання для вибору найбільш доцільних;

дістало подальшого розвитку:

теоретичне обґрунтування та класифікація принципів застосування інструментів податкового регулювання, що, на відміну від існуючих, поділені на три групи

принципів: справедливості, обґрунтованості та організаційно-правові, дотримання яких сприятиме виконанню регулюючої функції податків та стримуватиме ухилення від їх сплати;

послідовність здійснення податкового регулювання, яка відрізняється від існуючих тим, що передбачає виконання таких етапів як: цільовизначення; підготовчий етап; формування системи інструментів податкового регулювання; правотворчість; моніторинг та контроль застосування податкових інструментів, що дозволить підвищити дієвість податкового регулювання.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що основні положення, викладені автором у дисертації, доведено до рівня методичних розробок і прикладних рекомендацій, використання яких дозволять підвищити дієвість податкового регулювання раціонального енергоспоживання.

Запропонований автором методичний підхід до врахування регіонального аспекту податкового регулювання раціонального споживання енергоресурсів та його інструментарій використані в роботі Харківського регіонального фонду підтримки підприємництва (довідка № 01-13/35-1 від 12.02.2013). Система інструментів податкового регулювання раціонального споживання енергоресурсів реальним сектором економіки та пропозиції щодо внесення змін до Податкового кодексу України використані Науково-дослідним центром індустріальних проблем розвитку НАН України під час роботи над темою «Удосконалення механізмів податкового та бюджетного стимулювання розвитку реального сектору економіки» (довідка № 03/80 від 01.02.2013). Положення дисертації щодо методичного підходу комплексної оцінки інструментів податкового регулювання, складу та змісту системи інструментів податкового стимулювання раціонального споживання енергоресурсів, теоретичного обґрунтування принципів застосування податкових інструментів використані в навчальному процесі при викладанні дисциплін «Податкова система» та «Податкова політика та податкове регулювання» в Харківському національному економічному університеті (довідка №12/85-48-32/1 від 11.04.2012).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є одноосібно виконаною завершеною науковою працею з проблем податкового регулювання раціонального споживання енергоресурсів. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, використано в дисертації лише ті ідеї і положення, що є результатом особистої роботи здобувача. Внесок автора у працях, що опубліковані у співавторстві, відображено у списку публікацій наприкінці автореферату.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення дослідження були оприлюднені на науково-практичному круглому столі «Перспективи впровадження екологічного оподаткування в Україні» (м. Ірпінь, 4 червня 2010 р.), міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Стан і проблеми оподаткування в умовах ринкової економіки» (м. Донецьк, 21–22 листопада 2008 р.), «Економічна безпека і проблеми господарсько-політичної трансформації соціально-економічних систем» (м. Полтава, 15–16 травня 2009 р.), «Стан і проблеми оподаткування в умовах світової фінансової кризи» (м. Донецьк, 20–21 листопада 2009 р.), «Конкурентоспроможність та інноваційний розвиток України: проблеми науки та практики» (м. Харків, 26–27 листопада 2009 р.), «Енергозбереження та альтернативні джерела енергії: проблеми і шляхи їх вирішення» (м. Полтава, 25-26

березня 2010 р.), «Освіта та наука в умовах глобальних викликів» (м. Судак, 10–12 червня 2011 р.), «Фінансова система держави: проблеми та перспективи розвитку» (м. Київ, 7–8 листопада 2011 р.), «Актуальні проблеми податкової політики» (м. Єкатеринбург, квітень 2012 р.) та науково-практичній конференції «Реформування податкової системи України відповідно до європейських стандартів» (м. Ірпінь, 28 жовтня 2011 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 21 наукову працю, у тому числі підрозділи у 6-ти колективних монографіях, 5 статей у фахових наукових виданнях, 10 матеріалів конференцій. Загальний обсяг публікацій складає 7,98 ум.-друк. арк., з яких особисто здобувачу належить 6,5 ум.-друк. арк.

Структура і обсяг роботи. Дисертація викладена на 265 сторінках і складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних літературних джерел з 245 найменувань на 24 сторінках, 13 додатків на 52 сторінках. Робота містить 21 таблицю (з них 3 на 7 повних сторінках) та 32 рисунка. Обсяг основного тексту дисертації складає 182 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, задачі, об'єкт, предмет, методи дослідження, визначено наукову новизну і прикладне значення отриманих результатів.

У першому розділі – «Теоретичні аспекти податкового регулювання раціонального споживання енергетичних ресурсів» – встановлено взаємозв'язок складових предметного поля податкового регулювання раціонального енергоспоживання, проаналізовано світовий і вітчизняний досвід у цій сфері, здійснено теоретичне обґрунтування та класифікацію принципів застосування інструментів податкового регулювання.

У роботі обґрунтовано, що необхідність податкового регулювання раціонального споживання енергетичних ресурсів для України обумовлена високою енергоємністю ВВП, що негативно позначається на конкурентоспроможності вітчизняної продукції, якості життя населення та фінансовому потенціалі країни; залежністю України від імпорту енергоресурсів, яка негативно впливає на платіжний баланс країни та загрожує національній безпеці, а також забрудненням навколишнього природного середовища.

Аналіз термінологічного апарату виявив розбіжності в поглядах учених щодо визначення понять «раціональне споживання енергетичних ресурсів», «енергозбереження», «енергоощадження», «енергоефективність» та дозволив констатувати, що досить часто вони застосовуються як синоніми. Встановлення взаємозв'язку цих понять, що необхідно для розробки напрямів податкового регулювання раціонального енергоспоживання, дозволило дійти висновку, що раціональне споживання енергоресурсів включає їх економію, ефективне споживання, розвиток та застосування поновлюваних джерел енергії (рис. 1).

Для того, щоб інструменти податкового регулювання (ІПР) виконували дійсно регулюючу функцію (а не були засобом ухилення від сплати податків), при їх визначенні та застосуванні необхідно дотримуватися певних принципів, які виділено й згруповано автором на основі принципів податкового законодавства за Податковим

кодексом України, принципів системи оподаткування за Господарським кодексом України, основних положень Конституції України і базових принципів державного регулювання та розділено на три групи.

Рис. 1. Взаємозв'язок складових предметного поля податкового регулювання раціонального споживання енергоресурсів

Група принципів справедливості містить принципи: рівності (застосування ІПР не повинно мати індивідуальний характер, призводити до дискримінації), нейтральності (ІПР не повинні обмежувати конкуренцію), доступності (забезпечення дохідливості правил застосування ІПР для платників податків), узгодження інтересів (врахування балансу інтересів всіх учасників податкових правовідносин), соціальної справедливості, невідворотності (у разі порушення умов використання ІПР повинна бути передбачена відповідальність), трактування норм на користь платників податків (презумпція правомірності рішень платника податку, якщо норми нормативно-правових актів припускають неоднозначне трактування).

Група принципів обґрунтованості включає принципи: наукової обґрунтованості (застосування ІПР з урахуванням економічних законів), економічної ефективності (вигода від застосування ІПР повинна перевищувати витрати на їх реалізацію), відповідності пріоритетам соціально-економічної політики держави (ІПР повинні встановлюватися з урахуванням визначених державою пріоритетів).

Група організаційно-правових принципів містить принципи: незворотності (встановлення та скасування ІПР не може мати зворотної дії в часі), стабільності (забезпечення незмінності ІПР протягом бюджетного року), компетенції (встановлення і скасування ІПР повинно здійснюватися виключно ВР України, ВР АР Крим і сільськими, селищними, міськими радами), єдиного підходу (забезпечення єдиного підходу до розробки ІПР), правового врегулювання (ІПР та правила їх застосування повинні встановлюватися відповідними нормативно-правовими актами, а не листами, роз'ясненнями тощо), пріоритету податкового законодавства (ІПР повинні встановлюватися виключно нормативно-правовими актами з питань оподаткування).

На основі аналізу зарубіжного досвіду (США, Німеччини, Росії та Республіки Білорусь) податкового регулювання раціонального споживання енергоресурсів констатовано, що його основними інструментами є податковий кредит та податкова знижка з податку на прибуток підприємств і податку на доходи фізичних осіб, прискорена амортизація, податок на електроенергію та звільнення від нього енергії з

відновлюваних джерел, податок на енергоносії, звільнення від ПДВ імпорту обладнання, обмеження витрат на енергоресурси при оподаткуванні, пільги з земельного та екологічного податків.

Аналіз вітчизняного досвіду податкового регулювання раціонального споживання енергоресурсів свідчить про використання таких інструментів як звільнення від оподаткування податком на прибуток усього або частини прибутку (недолік: залежність пільги від росту обсягу виробництва, бо це впливає тільки на кількість, а не на якість товару, до того ж перенасичення ринка товарами зробить їх виробництво збитковим), звільнення від ПДВ та мита операцій імпорту обладнання й матеріалів, що сприяють раціоналізації споживання енергоресурсів (недоліки: стимулюється саме імпорт, а не виробництво вітчизняного обладнання і матеріалів та розширення їх використання; перелік товарів встановлюється КМУ у «ручному режимі» для окремих компаній); зменшення об'єкта оподаткування збором у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну і теплову енергію на вартість електроенергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками та/або з відновлюваних джерел; звільнення від акцизного податку біоетанолу; зменшення орендної плати для земельних ділянок об'єктів енергетики, які виробляють електроенергію з відновлюваних джерел; податкову знижку з податку на доходи фізичних осіб на суму коштів, сплачених у зв'язку із переобладнанням транспортного засобу з метою використання біопалива. Зазначені інструменти не враховують системний підхід, регіональні особливості, не стимулюють до раціонального використання енергоресурсів в побуті та не застосовуються в повній мірі на практиці.

У другому розділі - «Аналітико-методичне забезпечення податкового стимулювання раціонального енергоспоживання» - розроблено методичний підхід до комплексного оцінювання інструментів податкового регулювання та визначено фактори його ефективності; виявлено регіональні особливості податкового регулювання раціонального споживання енергетичних ресурсів та варіанти податкової політики для окремих груп областей; визначено послідовність здійснення податкового регулювання раціонального споживання енергоресурсів.

В результаті аналізу існуючих методик оцінки податкового регулювання та його можливих результатів розроблено методичний підхід до комплексного оцінювання інструментів податкового регулювання, який відрізняється від існуючих тим, що ґрунтується на оцінюванні інструментів за п'ятьма критеріями, якими є:

1) бюджетна ефективність, яку можна визначати як співвідношення суми можливих додаткових податкових надходжень у майбутньому (за рахунок зменшення витрат на енергоресурси, збільшення виробництва продукції тощо), економії за рахунок зменшення витрат на енергоресурси у бюджетній сфері та зменшення витрат на надання субсидій населенню (за рахунок зменшення витрат на опалення, підігрів води, електроенергію, побутовий газ тощо) до суми необхідних витрат з боку держави (витрати на прийняття нормативно-правових актів, на здійснення контролю, в тому числі збору звітності тощо) та втрат за рахунок застосування інструментів податкового регулювання (втрати від недоотриманих податкових надходжень, що розраховуються як різниця між податковими надходженнями за колишніх та за нових умов);

2) фінансова ефективність для платників податків, яку запропоновано визначати як співвідношення суми можливих додаткових оборотних коштів, в тому числі за рахунок зменшення податкових платежів, штрафів за неефективне споживання та витрат на енергоресурси, до величини можливих додаткових витрат на використання певного інструменту з боку платника податків та, за необхідності, придбання певної техніки та технологій;

3) ступінь впливу на досягнення необхідного ефекту (інакше кажучи, ступінь досягнення мети податкового регулювання);

4) ризик виникнення негативних соціальних, економічних й екологічних наслідків;

5) швидкість досягнення очікуваного ефекту від реалізації інструментів податкового регулювання.

Для формування підсумкового показника запропоновано використовувати таксономічний аналіз (метод рівня розвитку за концепцією З.Хельвіга).

Аналіз факторів, що можуть вплинути на результати податкового регулювання раціонального енергоспоживання, дав змогу запропонувати їх класифікацію з розділом на п'ять груп: економічні (зворотній ефект, рівень цін на енергоресурси, рівень інфляції, величина відсоткової ставки, вартість технологій, точність оцінки економічного середовища, тіньова економіка, структура економіки та енергоемність окремих галузей, фаза економічного циклу, потенційні можливості інвесторів, очікування населення та суб'єктів господарювання); управлінсько-правові (рівень правової культури, в тому числі податкової культури, ефективність системи державного управління, використання поряд з податковими інструментами інших інструментів стимулювання, міжнародні зобов'язання, недосконалість податкового законодавства, нестабільність податкового законодавства, часові лаги, складність застосування інструментів податкового регулювання); політичні (інтереси політико-економічних сил суспільства, політична стабільність, популярність влади та оцінка її дій населенням); науково-технічні (стан основних виробничих фондів та ефективність їх використання, рівень науково-технічного розвитку країни, відсутність приладів обліку енергоресурсів); соціально-культурно-природні (культура, звичаї та менталітет населення, рівень доходів громадян, неочікувана (алогічна) поведінка суб'єктів господарювання і населення, кліматичні зміни та надзвичайні ситуації).

В роботі обґрунтовано необхідність врахування регіональних особливостей податкового стимулювання раціонального енергоспоживання, що стане можливим за умови реалізації в Україні принципу фіскального федералізму, коли органи місцевого самоврядування зможуть самостійно формувати регіональну податкову політику. Застосування методів кластерного та дискримінантного аналізу дозволило розділити області України на три групи (табл.1), для кожної з яких запропоновано застосовувати доцільну податкову політику: для першого кластера – активну податкову політику, для другого – політику обмеженого регулювання, а для третього – політику невтручання.

Кластеризація областей України здійснювалася виходячи з екологічної необхідності та економічної доцільності за такими ознаками як регіональний потенціал енергозбереження, розмір податкових надходжень на душу населення та викиди шкідливих речовин в атмосферу в розрахунку на квадратний кілометр.

**Кластеризація областей України за доцільністю податкового регулювання
раціонального енергоспоживання за даними 2011 р.**

Елементи кластерів (області)	Варіанти податкової політики
Кластер 1: Донецька та Дніпропетровська області (області, які мають дуже високий потенціал енергозбереження, найвище значення показника викидів шкідливих речовин на км ² і середнє значення податкових надходжень)	Активна податкова політика. Ця група областей в першу чергу вимагає податкового стимулювання раціонального споживання енергоресурсів. Доцільно застосовувати податкові інструменти, що стимулюють до енергорациональності як споживачів енергоресурсів, так і розробників та виробників енергорациональних товарів.
Кластер 2: Запорізька, Луганська, Полтавська та Харківська області (області з найвищим розміром надходжень податків на особу, середнім потенціалом енергозбереження і середнім розміром викидів шкідливих речовин на км ²)	Політика обмеженого регулювання. Необхідність державного регулювання енергорациональності для цієї групи досить висока, можна застосовувати інструменти податкового регулювання, які не дуже привабливі з позиції втрат бюджету. Для цієї групи доцільно стимулювати до енергорациональності лише розробників та виробників енергорациональних товарів.
Кластер 3: АР Крим, Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька, Київська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Сумська, Черкаська та Чернігівська області (області з низьким значенням усіх ознак)	Політика невтручання. Такі області в порівнянні з іншими областями України найменш потребують податкового регулювання раціонального споживання енергоресурсів, тому доцільним є державне невтручання в цій сфері та зосередження уваги на інших напрямках державного регулювання.

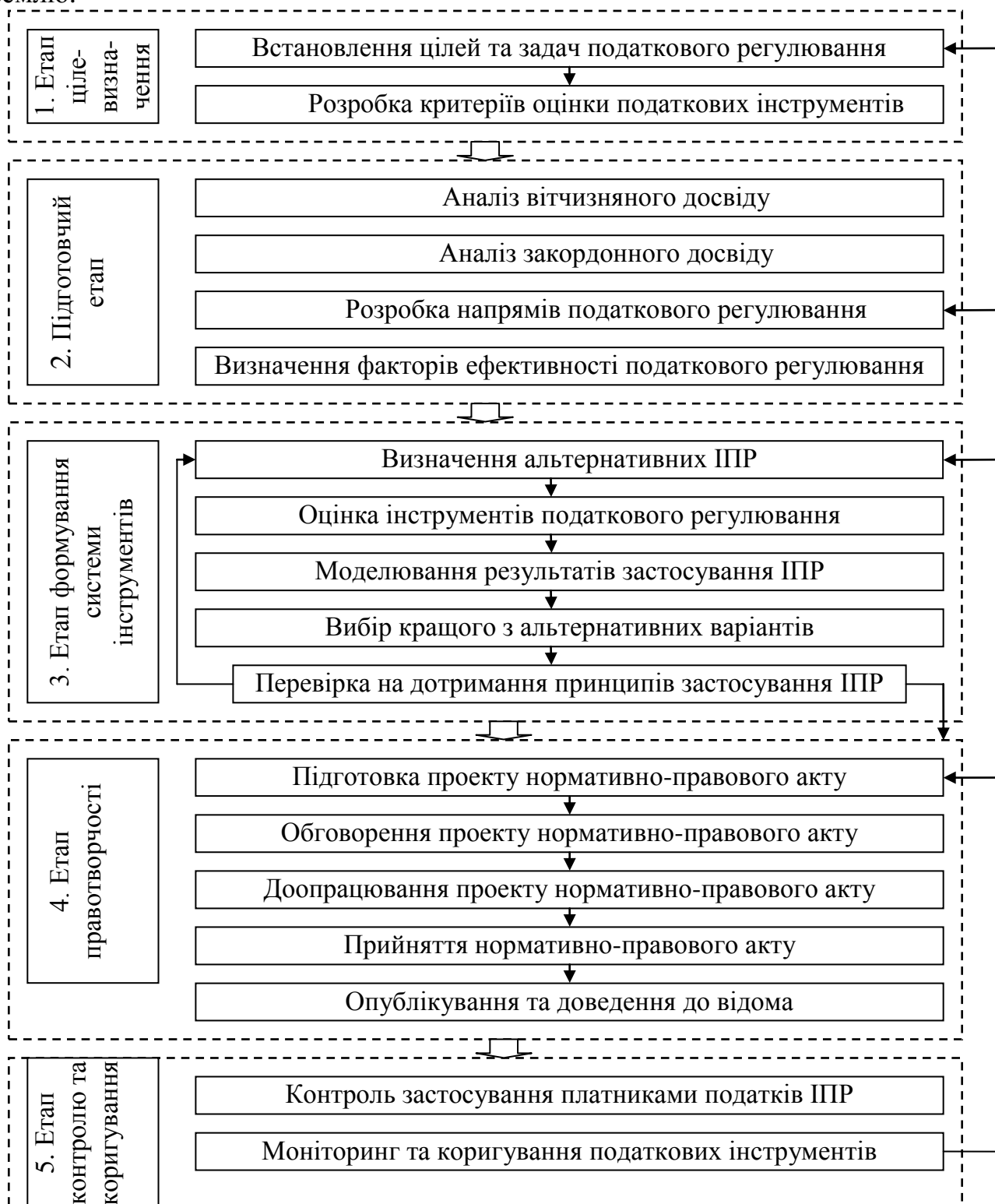
Дослідження послідовності здійснення податкового регулювання раціонального споживання енергоресурсів дозволило виділити п'ять послідовних етапів, кожний з яких характеризується певними діями, виконання яких може відбуватися як послідовно, так і паралельно (рис. 2).

У третьому розділі - «Вдосконалення податкового регулювання раціонального споживання енергоресурсів» - визначено напрями податкового регулювання раціонального енергоспоживання та альтернативні інструменти податкового регулювання енергорациональності для кожного з напрямів; змодельовано сценарії впливу податкових інструментів на споживання енергоресурсів та податкові надходження; сформовано систему інструментів податкового регулювання раціонального енергоспоживання.

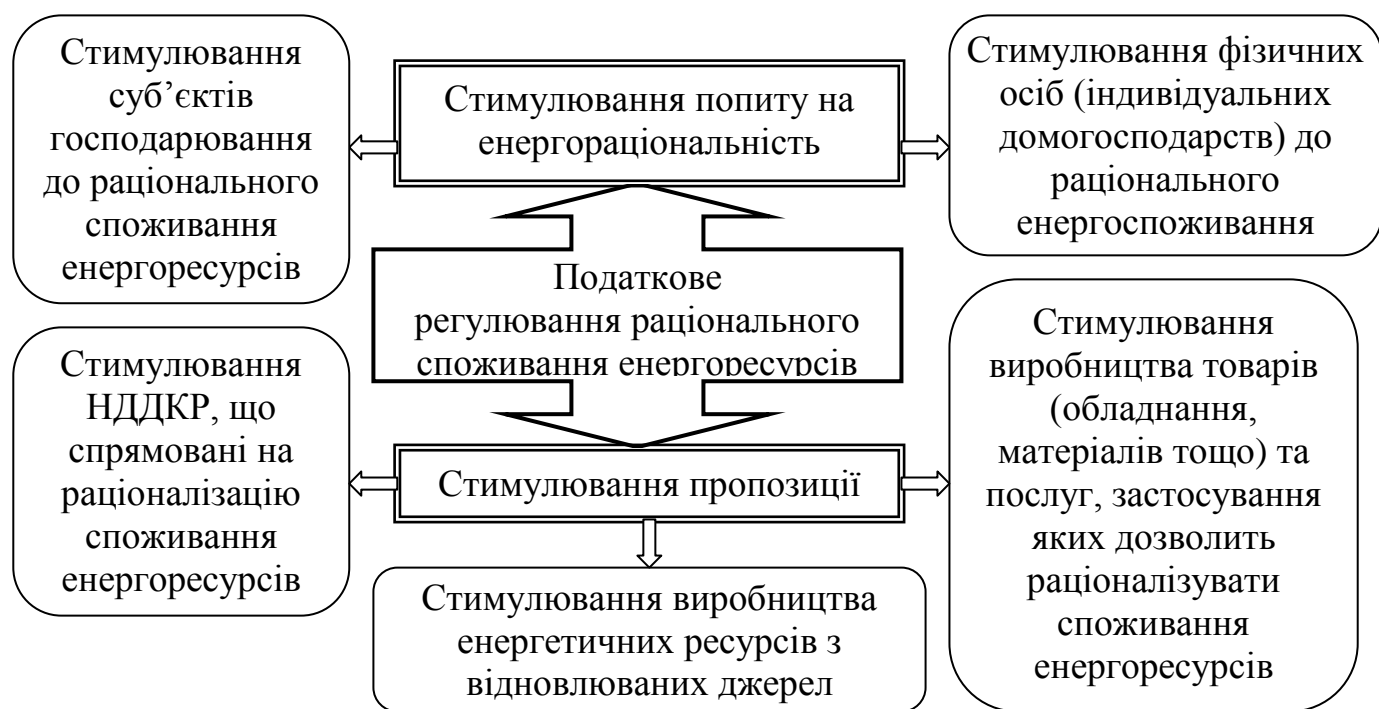
В результаті застосування системного підходу до проблем податкового регулювання раціонального споживання енергоресурсів виділено його напрями (рис. 3), одночасне стимулювання яких дозволить отримати додатковий фінансовий ефект.

Розроблена система альтернативних інструментів податкового стимулювання раціонального споживання енергоресурсів враховує стимулювання усіх виділених напрямів та складається з таких інструментів як зміна (підвищення, зниження та диференціація) податкових ставок, звільнення від оподаткування, зменшення об'єкта оподаткування, обмеження витрат, застосування податкового кредиту, прискореної амортизації, податкових знижок, відстрочок та розстрочок, збільшення податкового періоду, застосування податкових канікули, зміна кола платників. Для стимулювання

раціонального енергоспоживання можливим є використання таких податків та зборів як податок на прибуток, на додану вартість, на доходи фізичних осіб (ПДФО), екологічний податок, акцизний податок, мито, збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію, у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на природний газ, за першу реєстрацію транспортних засобів, плата за землю.

Рис. 2. Послідовність здійснення податкового регулювання раціонального енергоспоживання

Рис. 3. Напрями податкового регулювання раціонального споживання енергоресурсів

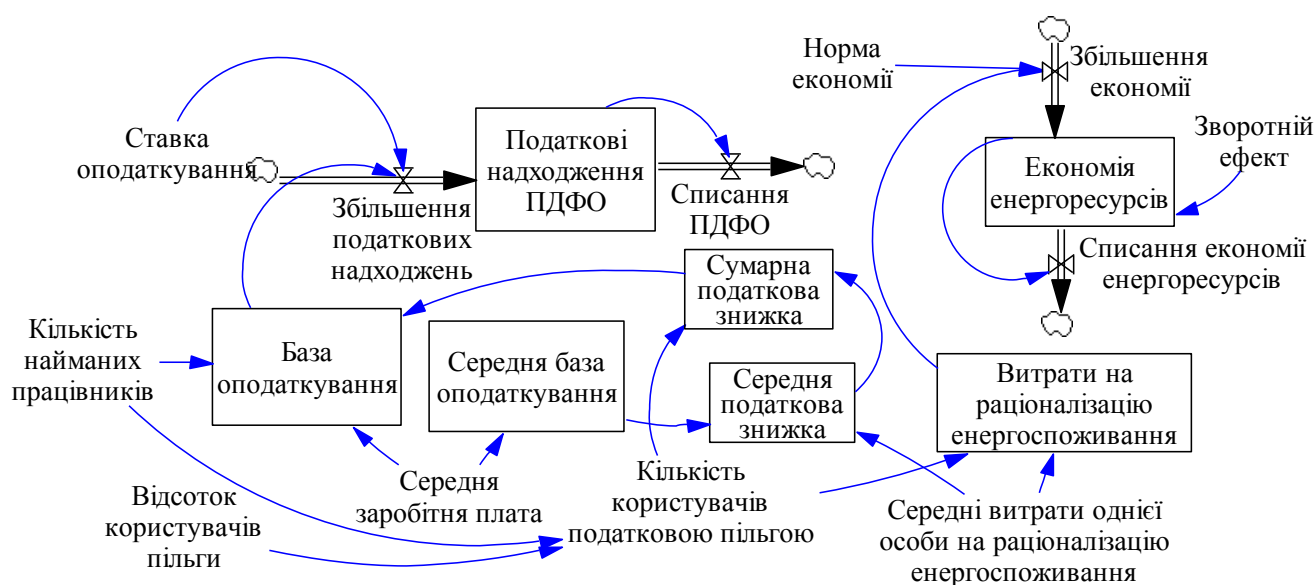
Проведення експертного оцінювання та розрахунок інтегральних показників привабливості ІПР за методом рівня розвитку дозволили обрати серед цілої низки альтернативних інструментів декілька найбільш доцільних для кожного з напрямів (табл. 2). До оцінки було залучено групу з 10 експертів, які є провідними фахівцями в сфері податкової політики та державного регулювання раціонального споживання енергоресурсів, що оцінювали 165 альтернатив за п'ятьма критеріями з використанням модифікованої шкали Харрінгтона. Узгодженість думок перевірена розрахунком модифікованих коефіцієнтів конкордації (отримано значення від 0,81 до 0,96), що підтверджує доцільність їх використання.

Остаточний відбір ІПР здійснено за допомогою методу імітаційного моделювання (на рис. 4 зображено одну з імітаційних моделей), що дозволило змодельовати сценарії впливу ІПР на розмір податкових надходжень та зниження рівня споживання традиційних енергоресурсів.

За результатами імітаційного моделювання надання податкової знижки з податку на доходи фізичних осіб у розмірі 100 % витрат на підвищення енергорациональності може призвести до втрат бюджету у розмірі 19,11 млн. грн. на рік за умови, що такою пільгою за місяць скористається 1 % найманих працівників, кожен з яких витратить на зазначені цілі по 100 грн. Економія енергоресурсів за таких умов при реалізації проектів з місячною нормою економії 0,35 кВт*год/грн. (така норма економії відповідає заміні ламп розжарювання компактними люмінесцентними лампами) може скласти 220,6 млн. кВт*год за перший рік застосування ІПР (навіть за найнижчим тарифом на електроенергію для населення станом на початок 2013 року 23,35 коп/кВт*год це складе 51,51 млн. грн.) та 5917,1 млн. кВт*год за п'ять років за рахунок накопичення ефекту (у грошовому виразі економія складе 1381,64 млн. грн.).

Найбільш доцільні інструменти податкового регулювання енергорациональності

Напрями регулювання	Інструменти податкового регулювання	Інтегральний показник привабливості ІПР
Стимулювання фізичних осіб до раціонального енергоспоживання	Податкова знижка з ПДФО на здійснення заходів, що сприяють раціоналізації енергоспоживання	0,489
	Податковий кредит з ПДФО на здійснення заходів, що сприяють раціоналізації енергоспоживання	0,456
Стимулювання суб'єктів господарювання до раціонального споживання енергоресурсів	Зниження ставки податку на прибуток для підприємств, які раціонально використовують енергоресурси	0,465
	Конкурс на право мати «податкові канікули» з податку на прибуток підприємств, які впроваджують технології або процеси, що сприяють раціоналізації споживання енергоресурсів	0,420
Стимулювання НДДКР, що спрямовані на раціоналізацію енергоспоживання	«Податкові канікули» для підприємств, які здійснюють НДДКР, що спрямовані на раціоналізацію енергоспоживання	0,468
	Зниження ставки податку на прибуток на 10 % для платників податків, які здійснюють відповідні НДДКР	0,451
Стимулювання виробництва товарів та послуг, застосування яких раціоналізує енергоспоживання	Звільнення від оподаткування 80 % прибутку підприємств, які виготовляють товари, застосування яких дозволить раціоналізувати споживання енергоресурсів	0,460
	Податковий кредит з податку на прибуток для платників податку, які виробляють товари, застосування яких дозволить раціоналізувати споживання енергоресурсів	0,450
Стимулювання виробництва енергоресурсів відновлюваних джерел	Звільнення від оподаткування прибутку від продажу палива та енергії з відновлюваних джерел	0,387
	Звільнення від акцизного податку біопалива та біоетанолу, що використовується для виробництва біопалива	0,352

Рис. 4. Модель застосування податкової знижки з податку на доходи фізичних осіб для стимулювання економії енергоресурсів

При застосуванні податкового кредиту за таких самих умов втрати бюджету можуть скласти 127,35 млн. грн. на рік, тому в умовах дефіциту бюджету більш доцільним є застосування податкової знижки, а не податкового кредиту.

На основі експертного оцінювання, таксономічного аналізу та імітаційного моделювання сформовано систему інструментів, яку доцільно використовувати для податкового стимулювання раціонального енергоспоживання (табл. 3).

Таблиця 3

Система ІПР раціонального енергоспоживання, що пропонується до впровадження

Напрями податкового регулювання	Інструменти податкового регулювання
Стимулювання фізичних осіб до раціонального енергоспоживання	Податкова знижка з ПДФО на суму витрат платника податку у зв'язку із проведенням заходів, результатом яких є зменшення споживання традиційних енергетичних ресурсів платником податку. Якщо витрати не призвели до зменшення споживання платником податку енергоресурсів в наступному податковому періоді в порівнянні з попереднім періодом, то на суму використаної податкової знижки збільшується оподатковуваний дохід поточного періоду.
Стимулювання суб'єктів господарювання до раціонального споживання енергоресурсів	Зниження ставки податку на прибуток в залежності від того, яку частку оподаткованого прибутку у звітному періоді займають витрати на підвищення ефективності споживання енергоресурсів.
Стимулювання НДДКР, що спрямовані на раціоналізацію енергоспоживання	Звільнення від оподаткування прибутку підприємств з обов'язковою умовою направлення такого прибутку на витрати, що безпосередньо пов'язані з виконанням НДДКР у сфері енергоефективності, енергозбереження і споживання альтернативних джерел енергії.
Стимулювання виробництва товарів та послуг, застосування яких дозволить раціоналізувати споживання енергоресурсів	Звільнення від оподаткування 80 відсотків прибутку, отриманого від поставки товарів та послуг власного виробництва: виробів, що працюють на поновлюваних джерелах енергії; товарів (обладнання, матеріалів та ін.) та послуг, які сприяють зменшенню більше ніж на 20 % споживання енергоресурсів у порівнянні з відповідними товарами, що наявні на ринку. Суми коштів, вивільнених у зв'язку з наданням податкових пільг, спрямовуються платником податків на поліпшення якісних характеристик, зниження вартості, збільшення обсягів виробництва зазначених товарів та послуг.
Стимулювання виробництва енергетичних ресурсів з відновлюваних джерел	Звільнення від оподаткування прибутку від продажу палива та енергії з відновлюваних джерел, за умови направлення такого прибутку на зменшення вартості енергії або збільшення потужностей по виробництву енергії з відновлюваних джерел.

Під нормою економії енергії в роботі пропонується розуміти відношення абсолютної суми економії енергії за конкретний період (місяць, квартал, рік) до суми вкладеного у раціоналізацію енергоспоживання капіталу, тобто норма економії показує, скільки одиниць енергії дозволить зекономити одна гривня капіталовкладень.

В дисертації здійснено розрахунок ефекту застосування ІПР з податку на прибуток на основі виду економічної діяльності «виробництво гумових та пластмасових виробів». За результатами імітаційного моделювання зниження ставки податку на прибуток в залежності від того, яку частку оподаткованого прибутку у звітному періоді складають витрати на підвищення ефективності споживання енергоресурсів, може забезпечити додаткові податкові надходження у розмірі 206 млн. грн. за 5 років застосування за рахунок збільшення фінансового результату підприємств (за умови, що 1% платників податку спрямує на підвищення енергоефективності увесь прибуток, 5% платників спрямують половину прибутку, а 10% платників спрямують на зазначені цілі 20% прибутку). Економія енергоресурсів за таких умов, якщо будуть реалізовані проекти з середньою річною нормою економії енергії 2,11 кВт*год/грн., лише для виробництва гумових та пластмасових виробів може скласти 195 млн. кВт*год за 5 років. Тобто навіть за найнижчим тарифом для суб'єктів підприємницької діяльності на початок 2013 року в Києві (75,11 коп./кВт*год) зменшення витрат на енергоресурси для зазначеного виду діяльності складе 146,46 млн. грн.

Для законодавчого врегулювання сформованої системи ІПР раціонального споживання енергоресурсів запропоновано текст змін до ст. 151, ст. 158, ст. 164, ст.166 та ст. 197 Податкового кодексу України щодо зниження ставки податку на прибуток, податкові знижки з ПДФО та скасування пільг з ПДВ.

ВИСНОВКИ

В дисертації вирішено важливе науково-практичне завдання з розроблення теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо удосконалення регулювання раціонального енергоспоживання засобами податкової політики. На підставі проведеного дослідження зроблено такі основні висновки.

1. Складовими раціонального споживання енергоресурсів є їх економія, ефективне споживання, розвиток та застосування поновлюваних джерел енергії. Аналіз зарубіжного досвіду довів, що розвинені країни в більшій мірі використовують податкові інструменти для стимулювання раціонального енергоспоживання. Законодавство України також передбачає використання ІПР раціонального споживання енергоресурсів, однак вони мають низку недоліків, не враховують системний підхід та не застосовуються на практиці в повній мірі.

2. При застосуванні ІПР необхідно дотримуватися певних принципів, які розподілено на три групи: принципи справедливості, обґрунтованості та організаційно-правові принципи. Дотримання зазначених принципів дозволить збільшити податкові надходження за рахунок зменшення ухилень від сплати податків і підвищення регулюючого впливу ІПР.

3. Розроблено методичний підхід до комплексного оцінювання ІПР, який ґрунтується на п'яти запропонованих критеріях: бюджетна ефективність, фінансова ефективність для платника податків, ступінь впливу на досягнення необхідного ефекту, ризик виникнення негативних соціальних, економічних й екологічних наслідків, швидкість досягнення очікуваного ефекту. Використання підходу дозволить обрати найбільш доцільні податкові інструменти, що сприятиме досягненню цілей

податкового регулювання (поліпшенню платіжного балансу України, збільшенню фінансового результату діяльності підприємств тощо).

В результаті аналізу факторів, що можуть вплинути на результати податкового регулювання раціонального енергоспоживання, виділено п'ять груп таких факторів: економічні, управлінсько-правові, політичні, науково-технічні, соціально-культурно-природні.

4. Доведено, що за умови реалізації в Україні принципу фіскального федералізму податкове регулювання раціонального споживання енергоресурсів необхідно здійснювати з урахування регіональних особливостей, для чого доцільним є групування областей України за такими ознаками як регіональний потенціал енергозбереження, розмір податкових надходжень на душу населення та викиди шкідливих речовин в атмосферу в розрахунку на квадратний кілометр. З використанням методів кластерного та дискримінантного аналізу отримано три групи областей, для кожної з яких запропоновано застосовувати окрему податкову політику, що дозволить зменшити витрати бюджету на надання податкових пільг в тих областях, де їх запровадження є недоцільним.

5. Процес податкового регулювання включає п'ять запропонованих послідовних етапів, кожний з яких характеризується окремими діями: етап цілевизначення, етап підготовки, етап формування системи інструментів, етап правотворчості, етап контролю та коригування. Здійснення податкового регулювання в певній послідовності дозволить підвищити його дієвість, що сприятиме збільшенню податкових надходжень та зменшенню витрат на надання податкових пільг.

6. Застосування системного підходу до проблем податкового регулювання раціонального споживання енергоресурсів дозволило виділити його напрями, одночасне використання яких сприятиме формуванню додаткового фінансового ефекту. До зазначених напрямів віднесено: стимулювання суб'єктів господарювання до раціонального споживання енергоресурсів; стимулювання фізичних осіб (індивідуальних домогосподарств) до раціонального споживання енергоресурсів; стимулювання НДДКР у сфері раціоналізації енергоспоживання; стимулювання виробництва товарів (обладнання, матеріалів та ін.) та послуг, застосування яких дозволить раціоналізувати споживання енергоресурсів; стимулювання виробництва енергетичних ресурсів з відновлюваних джерел.

Для стимулювання раціонального споживання енергоресурсів можливим є використання більшості існуючих податків та зборів та таких ІПР як зміна ставок податків, звільнення від оподаткування, зменшення об'єкта оподаткування, обмеження витрат, податковий кредит, прискорена амортизація, податкова знижка, відстрочка або розстрочка, збільшення податкового періоду, податкові канікули, зміна кола платників.

7. Моделювання сценаріїв впливу ІПР на зниження рівня споживання традиційних енергоресурсів та розмір податкових надходжень довело, що реалізація ІПР раціонального енергоспоживання дозволить зекономити значну кількість енергоресурсів та отримати додаткові надходження податку на прибуток. Для законодавчого врегулювання найпривабливіших ІПР (податкової знижки з податку на доходи фізичних осіб, зниження ставки з податку на прибуток та звільнення від оподаткування певного прибутку) запропоновано текст змін до III-V розділів

Податкового кодексу України, що дозволить поліпшити платіжний баланс України, збільшити податкові надходження та фінансовий результат діяльності вітчизняних підприємств.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ РОБІТ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділи у монографіях

1. Иванов Ю. Б. Налоговое регулирование: терминология и принципы применения налоговых льгот / Ю. Б. Иванов, О. С. Винникова // Налогообложение: проблемы науки и практики – 2009 : монография / Под ред. Ю. Б. Иванова. – Х. : ФЛП Либуркина Л. М.; ИД «ИНЖЭК», 2009. – С. 185–200.

Особистий внесок автора: визначення сутності терміну «державна податкова політика», теоретичне обґрунтування принципів застосування інструментів податкового регулювання.

2. Винникова О. С. Налоговая политика и ее место в государственном регулировании экономики / О. С. Винникова // Коррекция налоговой политики в период глобальной финансово-экономической нестабильности : моногр. / Под ред. И. А. Майбурова. – Екатеринбург : УГТУ-УПИ, 2009. – С. 6–17.

3. Віннікова О. С. Стимулювання енергозбереження / О. С. Віннікова // Регулятивний потенціал податкової системи України : монографія / За заг. ред. Ю. Б. Иванова. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2009. – С. 130–135.

4. Віннікова О. С. Правовий аспект застосування підприємствами податкових пільг, спрямованих на підвищення енергоощадності / О. С. Віннікова // Проблеми розвитку корпоративного податкового менеджменту : монографія / За заг. ред. Ю. Б. Иванова. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2010. – С. 376–384.

5. Віннікова О. С. Податкове стимулювання раціонального використання енергоресурсів у контексті соціальної політики / О. С. Віннікова // Соціальні аспекти податкової політики : монографія / Ю. Б. Иванов, О. М. Тищенко, О. В. Грачов та ін. ; за заг. ред. Ю. Б. Иванова. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2011. – С. 221–227.

6. Віннікова О. С. Податкове стимулювання раціонального споживання енергоресурсів; Інструменти податкового регулювання раціонального енергоспоживання в Україні / О. С. Віннікова // Податкове регулювання соціального розвитку: світовий досвід та тенденції в Україні : монографія / Ю. Б. Иванов, О. М. Тищенко, О. В. Грачов та ін. ; за заг. ред. Ю. Б. Иванова. – Х. : ФОП Александрова К. М.; ВД «ИНЖЕК», 2012. – С. 134–143; 303–311.

Статті у наукових фахових виданнях

7. Иванов Ю. Б. Стимулирование внедрения энергосберегающих технологий при помощи налога на прибыль / Ю. Б. Иванов, О. С. Кулигина (Винникова) // Бизнес Информ. – 2008. – № 3. – С. 101–105.

Особистий внесок автора: виділено найбільш доцільні і прийнятні механізми стимулювання впровадження енергозберігаючих технологій за допомогою податку на прибуток.

8. Иванов Ю. Б. Податкові пільги: проблеми обліку та оцінювання / Ю. Б. Иванов, О. С. Віннікова // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Сер. «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – Львів : Вид. НУ «Львівська політехніка», 2009. – № 647. – С. 356–363.

Особистий внесок автора: аналіз наслідків пільгового оподаткування для бюджету України та визначення причин недостовірності таких даних.

9. Винникова О. С. Оценка инструментов государственного налогового регулирования энергорациональности / О. С. Винникова // *Управління розвитком : збірник наук. робіт.* – Х. : Вид. ХНЕУ, 2010. – № 4. – С. 123–126.

10. Віннікова О. С. Регіональний аспект податкового стимулювання раціонального енергоспоживання / О. С. Віннікова // *Вісник Тернопільського національного економічного університету.* – 2011. – № 3. – С. 65–71.

11. Віннікова О. С. Етапи державного податкового регулювання раціонального використання паливно-енергетичних ресурсів / О. С. Віннікова // *Вісник Хмельницького національного університету.* – 2012 – № 3 – Т. 1. – С. 241–245.

Матеріали наукових конференцій

12. Іванов Ю. Б. Напрями податкового стимулювання енергоефективності / Ю. Б. Іванов, О. С. Віннікова // *Стан і проблеми оподаткування в умовах ринкової економіки : VIII Міжнар. наук.-практ. конф. у 2 т. (Донецьк, 21-22 листопада 2008 р.).* – Донецьк : ДонНУЕТ ім. Михайла Туган-Барановського, 2008. – Т. 1. – С. 32–35.

Особистий внесок автора: виділено напрями державного стимулювання енергоефективності засобами податкової політики.

13. Віннікова О. С. Зміцнення енергетичної безпеки України засобами державної податкової політики / О. С. Віннікова // *Матер. міжнар. наук.-практ. конф. «Економічна безпека і проблеми господарсько-політичної трансформації соціально-економічних систем» (Полтава, 15–16 травня 2009 р.).* – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2009. – С. 175–177.

14. Віннікова О. С. Поняття ефективності, дієвості та результативності державного податкового регулювання / О. С. Віннікова // *Стан і проблеми оподаткування в умовах світової фінансової кризи : матер. IX-ї МНПК (Донецьк, 20–21 листопада 2009 р.).* – Донецьк : ДонНУЕТ ім. М. Туган-Барановського, 2009. – С. 144–146.

15. Віннікова О. С. Енергоощадження як чинник підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції / О. С. Віннікова // *Конкурентоспроможність та інноваційний розвиток України: проблеми науки та практики : тези доповідей МНПК (Харків, 26-27 листопада 2009 р.).* – Х. : ФОП Лібуркіна Л.М.; ВД «ІНЖЕК», 2009. – С. 30–32.

16. Віннікова О. С. Екологічні податки як інструмент державного регулювання раціонального використання енергоресурсів / О. С. Віннікова // *Перспективи впровадження екологічного оподаткування в Україні : зб. матер. наук.-практ. круглого столу (Ірпінь, 4 червня 2010 р.).* – Ірпінь : НУ ДПС України, 2010. – С. 44–47.

17. Віннікова О. С. Енергозбереження, енергоефективність та раціональне використання енергоресурсів: термінологічний аспект / О. С. Віннікова // *Енергозбереження та альтернативні джерела енергії: проблеми і шляхи їх вирішення (Полтава, 25-26 березня 2010 р.)* // *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії.* – Полтава : РВВ ПДАА, 2010. – Т. 7 (26). – С. 32–36.

18. Віннікова О. С. Проблема зворотного ефекту при підвищенні ефективності використання енергоресурсів / О. С. Віннікова // *Освіта та наука в умовах глобальних*

викликів : Матер. IV міжнар. наук.-практ. конф. (Судак, 10-12 червня 2011 р.). – Судак : ВіТроПринт, 2011. – С. 155–157.

19. Віннікова О. С. Критерії оцінки інструментів податкового регулювання раціонального енергоспоживання / О. С. Віннікова // Реформування податкової системи України відповідно до європейських стандартів : зб. матер. наук.-практ. конференції (Ірпінь, 28 жовтня 2011 р.). – Ірпінь : НУ ДПС України, 2011. – С. 69–72.

20. Віннікова О. С. Фактори ефективності державного податкового регулювання раціонального енергоспоживання / О. С. Віннікова // «Фінансова система держави: проблеми та перспективи розвитку» : зб. наук. пр. VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7-8 листопада 2011 р.). – К. : ДКС Центр, 2011. – С. 101–103.

21. Иванов Ю. Б. Инструментарий государственного налогового регулирования рационального использования энергоресурсов / Ю. Б. Иванов, О. С. Винникова // Актуальные проблемы налоговой политики : сб. стат. участ. IV МНПК молод. налоговедов (Екатеринбург, апрель 2012 г.). – Екатеринбург : УрФУ, 2012. – С. 101–105.

Особистий внесок автора: розроблено систему можливих інструментів податкового регулювання раціонального споживання енергоресурсів окремо для кожного з напрямів такого регулювання.

АНОТАЦІЯ

Віннікова О. С. Податкове регулювання раціонального споживання енергоресурсів - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Харківський національний економічний університет, Харків, 2013.

Дисертація присвячена обґрунтуванню та розробленню теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо удосконалення податкового регулювання раціонального споживання енергоресурсів. Проаналізовано сутність термінів «енергозбереження», «енергоефективність», «раціональне споживання енергетичних ресурсів», «державна податкова політика», «податкове регулювання», досліджено сучасний стан споживання енергетичних ресурсів, обґрунтовано необхідність податкового регулювання раціонального енергоспоживання для України, виділено та класифіковано принципи застосування інструментів податкового регулювання, досліджено світовий та вітчизняний досвід податкового регулювання раціонального споживання енергетичних ресурсів.

Розглянуто методичні основи оцінювання податкового регулювання раціонального споживання енергетичних ресурсів та фактори ефективності такого регулювання, зроблено аналіз регіонального аспекту податкового регулювання раціонального енергоспоживання, детально описано послідовність здійснення податкового регулювання енергорациональності.

Виділено напрями та інструменти податкового регулювання енергорациональності, зроблено оцінку можливих інструментів податкового регулювання раціонального споживання енергетичних ресурсів, змодельовано сценарії застосування інструментів податкового регулювання та розроблено пропозиції щодо внесення змін до податкового законодавства.

Ключові слова: податкове регулювання, раціональне споживання енергоресурсів, енергозбереження, енергоефективність, державна податкова політика, інструменти податкового регулювання, етапи податкового регулювання, оцінювання податкових інструментів.

АННОТАЦІЯ

Винникова О. С. Налоговое регулирование рационального потребления энергоресурсов – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – Харьковский национальный экономический университет, Харьков, 2013.

Диссертация посвящена обоснованию и разработке теоретико-методических положений и практических рекомендаций по государственному налоговому регулированию рационального использования энергоресурсов. Проанализирована сущность терминов «энергосбережение», «энергоэффективность», «рациональное использование энергетических ресурсов», «государственная налоговая политика», «налоговое регулирование», исследовано современное состояние использования энергетических ресурсов, обоснована необходимость налогового регулирования рационального энергопотребления для Украины, исследованы мировой и отечественный опыт налогового регулирования рационального использования энергоресурсов.

Выделены и классифицированы принципы применения инструментов налогового регулирования, которые можно объединить в три группы: принципы справедливости (равенства, нейтральности, доступности, согласованности интересов, социальной справедливости, неотвратимости, трактовки норм в пользу налогоплательщиков), принципы обоснованности (научной обоснованности, экономической эффективности, соответствия приоритетам социально-экономической политики государства) и организационно-правовые принципы (необратимости, стабильности, компетенции, единого подхода, правового урегулирования, приоритета налогового законодательства).

Рассмотрены методические основы оценки государственного налогового регулирования рационального использования энергоресурсов, которые предполагают оценку пяти критериев: бюджетная эффективность, финансовая эффективность для налогоплательщика, степень влияния на достижение необходимого эффекта, риск возникновения негативных социальных, экономических и экологических последствий, скорость достижения ожидаемого эффекта.

Теоретически обоснованы факторы эффективности государственного налогового регулирования рационального использования энергоресурсов, которые разделены на пять групп: экономические, управленческо-правовые, политические, научно-технические, социально-культурно-природные.

Выполнен анализ регионального аспекта налогового регулирования рационального энергопотребления, для чего целесообразным является группировка областей по таким признакам как региональный потенциал энергосбережения, размер налоговых поступлений на душу населения и выбросы вредных веществ в атмосферу в расчете на квадратный километр. Применение методов кластерного и дискриминантного анализа позволило получить три группы областей, для каждой из

которых необходимо применять отдельную налоговую политику (для первого кластера - активную налоговую политику, для второго - политику ограниченного регулирования, а для третьего - политику невмешательства).

Описана последовательность осуществления государственного налогового регулирования энергорациональности, которая включает в себя пять этапов: этап целеполагания, подготовки, формирования системы инструментов, правотворчества, мониторинга и контроля.

Выделены направления государственного налогового регулирования энергорациональности, одновременное стимулирование которых позволит получить дополнительный эффект: стимулирование субъектов хозяйствования и физических лиц к рациональному использованию энергоресурсов, стимулирование НИОКР в сфере рационализации энергопотребления, стимулирование производства товаров и услуг, применение которых позволит рационализировать потребление энергоресурсов, стимулирование производства энергоресурсов из возобновляемых источников.

Сделана оценка альтернативных инструментов налогового регулирования рационального использования энергоресурсов, смоделировано применение инструментов налогового регулирования и разработаны предложения по внесению изменений в налоговое законодательство.

Ключевые слова: налоговое регулирование, рациональное использование энергоресурсов, энергосбережение, энергоэффективность, государственная налоговая политика, инструменты налогового регулирования, этапы налогового регулирования, оценивание налоговых инструментов.

SUMMARY

Vinnikova O.S. Tax regulation rational use of energy resources - Manuscript.

Thesis for a Candidates degree of economic sciences by speciality 08.00.08 - money, finance and credit. - Kharkiv National University of Economics, Kharkov, 2013.

Dissertation is devoted to developing theoretical and methodological positions and practical recommendations for state tax laws Energy. The essence of the terms "energy", "energy efficiency", "rational use of energy resources", "Tax policy", "tax adjustment" investigates the current state of fuel and energy resources, the necessity of rationalizing energy consumption in Ukraine, selected and classified Principles of instrumentation of the tax regulation, studied global and domestic experience in tax regulation rational use of energy resources.

Methodical bases of assessment of the state tax adjustment rational use of energy resources and factors of efficiency of this regulation, the analysis of regional aspects of rational energy tax regulation, detailed sequence of state tax laws rational use of energy resources.

The ways and instruments of state tax laws rational use of energy resources, made possible assessment tool of tax regulation rational use of energy resources, modeled the application of tax regulations and instruments developed proposals for amendments to tax legislation.

Key words: tax regulation, rational use of energy, energy conservation, energy efficiency, state tax policy, fiscal management tools, stages of tax regulation, the assessment of tax instruments.

ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РАЦІОНАЛЬНОГО СПОЖИВАННЯ
ЕНЕРГОРЕСУРСІВ

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Підписано до друку 20.05.2013 р. Формат 60x90/16.
Обсяг 0,9 ум.-др. арк. Папір офсетний. Друк ризографічний.
Наклад 100 прим. Зам. № 106

Надруковано у центрі оперативної поліграфії ТОВ «Рейтинг».
Свідоцтво про держ. реєстрацію ю.о. А00 №507350
61003, м. Харків, пров. Соляниківський, 4. Тел. (057) 771-00-92, 771-00-96